

"הקול ההורי"

במשולש היחסים: גננת-ילד-הורה

הפסיכולוג החינוכי כמשקיף ומתערב
בתהליך
דר' רונית פלוטניק

מבוא

הורות היא התרחשות מעשית ונפשית. יש בה חלקים גלויים, קונקרטיים וטיפוליים לצד רבדים פסיכולוגים וסמויים.

שני צירים אלו פועלים בו זמנית, מתפתחים באופן דינמי ומשפיעים זה על זה.

המפגש הקבוע בין הגלוי לסמוי, בין המעשה ההורי להתרחשות הנפשית, הוא ה'קול ההורי'.

'הקול ההורי' – מועד התחלה וסיום

'הקול ההורי' נולד במועדים שונים ואינו קשור בהכרח למועד ההתעברות, הלידה או הגידול של הילד.

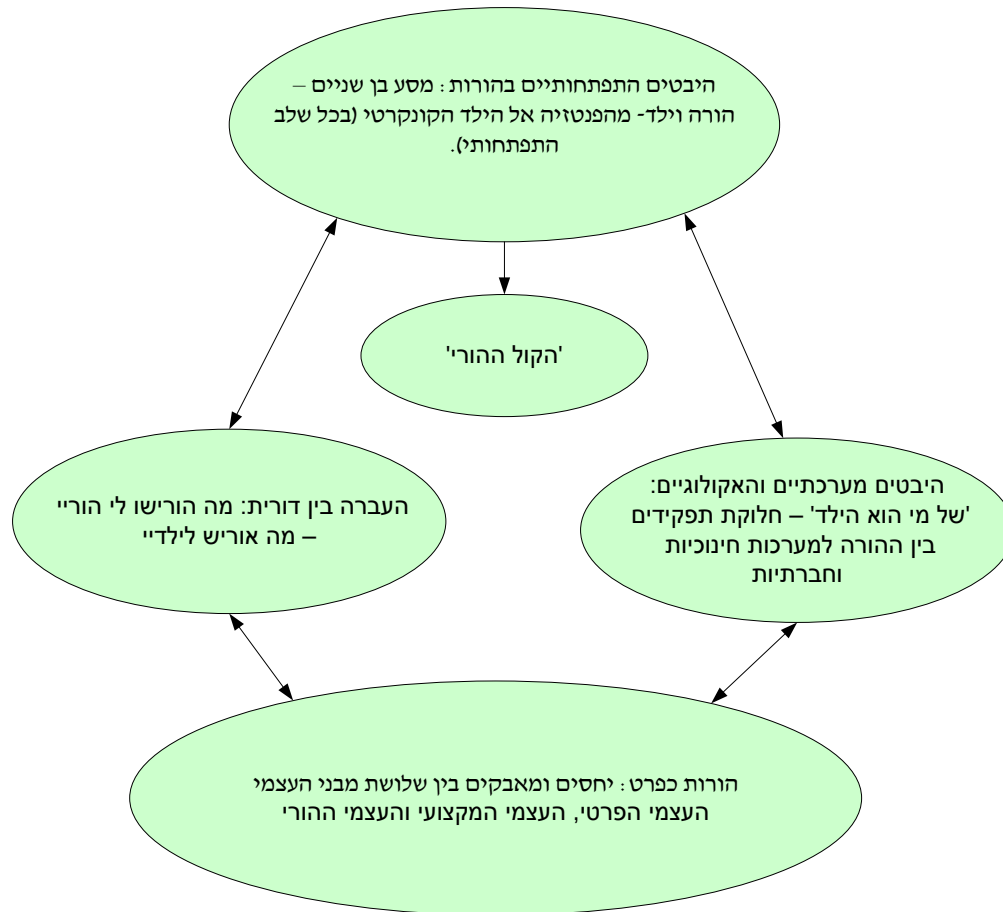
'הקול ההורי' נוגע להתפתחות תפיסת תפקיד חברתי כמו גם לתהליכים נפשיים של התכוונות והיערכות.

הורות כתהליך משולב – ממשי ונפשי – נמשכת לאורך כל מעגלי החיים של האדם הבוגר.

'הקול ההורי': מאפיינים פסיכולוגיים-

התפתחותיים

ניתן לשרטט את מערכות היחסים בין המוקדים הללו והשפעתם ההדדית זה על זה בעיצוב הקול ההורי



היבטים התפתחותיים בהורות: מסע בין שניים –

הורה וילד – מהפנטזיה לילד הקונקרטי

❖ עבור כל ילד ההורים בונים מחדש פנטזיה ייחודית, הבאה להוסיף ולתקן על הילד הקונקרטי שכבר נולד.

❖ מפגש ראשון ומשמעותי מתקיים בין האם לתינוק מיד עם היוולדו פותח מסע אין סופי של בדיקות והשוואות בין התינוק הפנטזיה לילד הקונקרטי.

❖ ככל שילד הפנטזיה שונה במהותו מהילד הקונקרטי, כך תהיה עבודת האבל ארוכה וממושכת יותר.

❖ בין המשתנים המרכזיים שאפשר למנות כבוני פנטזיה ובדיקת ההלימה שלה לילד הקונקרטי ניתן למנות את מזג הילוד מול מזג ההורה, מידת ההלימה ביניהם או חווית האי הלימה, עולם הדחפים והיצוגים הפנימיים המושלכים על ההורה מילדותו שלו, על ציפיות התיקון מתינוקו שלו, ציפיות הניגזרות מהתרבות והערכים שעל פיהם חיה המשפחה הייחודית וכיום, גם עיצוב החוויה ההורית כפי שמשתקפת מגיבורי ספרות, מדיה ויזואלית ועיתונות פופולרית.

היבטים התפתחותיים בהורות: מסע בין שניים – הורה וילד – מהפנטזיה לילד הקונקרטי

❖ בדיקתו של עולם הציפיות של ההורה מתרחשת במקביל לשלב ההתפתחותי שבו הילד שרוי ומהווה בסיס נפשי להמשך פיתוחה של הפנטזיה ועבודת האבל בכל פעם מחדש.

❖ השלבים ההתפתחותיים השונים שהילד עובר מגרים בכל פעם מחדש את עולם הפנטזיות והציפיות של ההורה שנדרש להתמודד עם משימה נפשית- התפתחותית מקבילה לזו שעובר ילדו.

בניית הקול ההורי לפי שלבי ההתפתחות של אריקסון

» שלב הינקות: אמון בסיסי לעומת חוסר אמון

» שלב פעוטות: ספרציה ואוטונומיה

» תקופה אדיפלית: גילוי דחפים מיניים

» גיל החביון: יצרנות או נחיתות הורית

» גיל ההתבגרות: תהליך גיבוש עצמי

מוקד שני: היבטים מערכתיים ואקולוגיים – 'של מי הוא הילד'?

❖ זרמים חדשים בפסיכולוגיה (אקולוגית, התפתחותית) מדגישים את מעגלי ההשפעה החברתיים – פוליטיים כמעצבים של הורות ותפקידיה.

❖ תיאוריות שהדגישו את "הילד במרכז".

❖ תיאוריות ששמו את קשרי הגומלין "הורה-ילד" במרכז.

❖ גישות פמיניסטיות ששמו במרכז את האימהות והחוויה האימהית.

❖ החלת חוק חינוך חובה לילדים צעירים והזדקקות למסגרות חוץ משפחתיות מינקות.

מוקד שני: היבטים מערכתיים ואקולוגיים – 'של מי הוא הילד'?

❖ המציאות המורכבת כיום מחייבת בירור מחודש של חלוקת תפקידים החברתית ויצירת שפה אחידה לגבי חלוקה זו וההיבטים הפסיכולוגיים שלה.

❖ יישום החשיבה המערכתית-אקולוגית שם את ההורה ואת תפקידו במרכז, בזמנית עם צרכי הילד, ומחייב היערכות חברתית הנשענת על תובנות פסיכולוגיות כדי לסייע לקשרי הגומלין בין ההורים למערכות החינוכיות.

❖ היעדר הכשרה של מחנכים בכל הנוגע לתהליכי הקשר עם ההורים הופכת מפגשים אלו, לעיתים קרובות מידי, לטעונים, קונפליקטואליים ולנתונים לפרשנויות שונות. יתרה מכך, היעדר גופי תמיכה למחנכים לגבי עבודתם מול ההורים מותירה אותם לא פעם בודדים במערכה, כשהם משמשים מושא להשלכות ההורים.

מוקד שלישי: העברה בין דורית – מה הורישו לי

הוריי, מה אוריש לילדיי?

❖ חוקרים רבים מדגישים כי משתנה משמעותי בקביעת המודל שמיושם על ידי אדם עם כניסתו לתפקיד ההורה הוא סוג הקשר ואיכותו, כפי שחוזה אותו בילדותו

❖ בספרות המקצועית הסבר זה מכונה "העברה בין דורית" ומשמעותו, התפתחות שרשרת העברות של יחסים בין דור לדור בעיצוב התפקיד ההורי.

❖ כוחו הפסיכולוגי של מנגנון ההעברה הבין דורית מול מאפיינים אלו הוא בתפקידו המארגן, המרגיע והמכוון עבור כל הורה.

מוקד רביעי: הורות כפרט – יחסים ומאבקים בין

שלושת מבני העצמי: העצמי הפרטי, העצמי

המקצועי והעצמי ההורי

❖ העצמי הפרטי: המכיל חוויות וייצוגים הנוגעים להגדרת הזהות כפי שעוצבה בשלהי גיל ההתבגרות, ומכילה תפיסות וחוויות בהמשך הנוגעים לזוגיות ולאדם כפרט משמעותי.

❖ העצמי המקצועי: מתייחס להיבטי הזהות המקצועית ומשמעותה בחייו של האדם.

❖ העצמי ההורי: מבנה נפשי ייחודי המכיל את מלוא ההתייחסויות הנוגעות לאדם כהורה.

התפתחות יחסי הגומלין בין שלושת מבני העצמי

❖ יחסי גומלין אלה נוטים לקיים ביניהם מגוון של השפעות בעלות אופי מגוון. למשל, משבר באחד ממבנה העצמי יכול לעיתים לאפשר לאדם להעצים את משמעותו של עצמי אחר ולראות בו גורם מפצה על פגיעה בראשון. לחילופין, עלול משבר במבנה עצמי אחד להרחיב את עצמו ולחולל משבר המשכי במבני עצמי נוספים.

❖ העצמי ההורי הינו הפגיע ביותר מכל שלושת מבנה העצמי.

❖ פגיעות נרקיסטית יכולה להיווצר ממגוון סיבות אפשריות:

- ❖ פערים בין הילד הפנטזמטי לילד הקונקרטי
- ❖ העברה בין דורית ואימוץ מודלים של חינוך שאינם מותאמים לצרכי הילד
- ❖ התמודדות עם שינויים והגמישות הנדרשים מהורה
- ❖ התעוררות תימות מעברו של ההורה הנוגעות לתקופה זו או ליחסיו עם הוריו ואחרים משמעותיים
- ❖ רפליקציה מכאיבה מצד הסביבה החינוכית

התפתחות יחסי הגומלין בין שלושת מבני העצמי

❖ פגיעה בעצמי ההורי עשויה פעמים רבות לגייס אצל ההורה הפגוע משאבים ייחודיים משני מבנה העצמי האחרים.

❖ חילוקי דעות בין הורים לגבי פרשנותם את צורכי הילד בגילאים השונים עשויים לגייס אצל כל אחד מהם הפעלת יתר של מבני עצמי אחרים על מנת להכחות את הכאב ההורי.

❖ פגיעה בעצמי ההורי מחבלת גם ביכולתו של ההורה להביא את עצמו לשלב של זהות הורית מאורגנת. במקרים אלו, ההורה לובש "תחפושת" הגנתית הבאה להסתיר או להסוות את עוצמת הכאב של העצמי ההורי הרגיש.

סיכום ומסקנות יישומיות

❖ בהרצאה זו ניתן להבין כיצד הורות כחווייה נפשית בונה קול ייחודי, הנשמע ונחווה לכאורה כמו קולו של האדם הבוגר, אולם כוונותיו ומניעיו שונים, שכן הם מתייחסים לשפה פסיכולוגית אחרת הקרויה כאן 'הקול ההורי'. בנוסף תקופת הגיל בה עוסקת הרצאה זו מתמקדת בשלב האדיפלי: קונפליקט מובנה בין הילד להוריו, ובתווך הגננת.

➤ הכשרת הגננת להבין את ה'קול ההורי' הינה המשימה הראשונה. ללמדה לפנות אל ההורה בזהירות וברגישות המתבקשת. פיתוח הידע והטרמינולוגיה הנגזרת ממודל זה עשויה לסייע לה בבואה לקשר החינוכי עם הורי הילדים שבטיפול.

➤ הבניית הצעדים להתערבות עם 'הקול ההורי' מחייבת הליכה בו זמנית בין שני "עולמות": עולם הפנים (תהליך אמפתי למצוקות ההורה) ועולם החוץ (תפיסת עמדה מרוחקת אובייקטיבית ויודעת כדי להעניק עזרה).

➤ היכולת להיות בשני העולמות בו זמנית מאפשרת למתערב להיות בעמדה המחזיקה יחס אמפתי, תומך ומכיל, יחד עם דחיפה לשינוי והתערבות. בכך מתאפשר חיבור בין ה'קול ההורי' הקונקרטי ל'קול ההורי' הפסיכולוגי ויצירת אינטגרציה בין השניים.

- התערבות ישירה בין הפסיכולוג להורה – יוצרת לא פעם משולש קונפליקטואלי חדש: גננת-הורה-פסיכולוג.
- הדרכת הגננת לקשר ישיר ובונה עם ההורה מאפשרת בניית התערבות נכונה.
- קשיים אצל גננות:
- חוסר ידע
- תמות מתערבות ושיפוטיות.
- אי הכרה בהורה כמומחה לילדו (קפלן).
- יכולת הצטרפות להורה בנקודת הקושי, התערבות המשלבת הכלה וגבולות (מודלינג להורה בקונפליקט עם הילד).
- זיהוי מוקדי הקושי ההורי .
- הכרה בתפקידה כגורם רפלקטיבי בחווית ההורות של ההורה.